

RİSALE-İ NUR'UN İKİ "ODAK KELİME"Sİ: MANA-YI İSMÎ VE MANA-YI HARFÎ

Mustafa Said İŞERİ¹

Öz

Bu makalede semantiğin odak kelime kavramından hareketle Bediüzzaman Said Nursi'nin ilminin dört ana esası arasında saydığı mana-yı ismî ve mana-yı harfî kelimeleri incelenmiştir. Öncelikle mana-yı ismî kavramına menfi bir mana yüklenmesine yol açan sebeplerin izi sürülerek bütüncül bakıştan yoksun böyle bir yaklaşımın ne derece büyük bir hata olduğuna dikkat çekilmiştir. Ardından bu iki odak kelimenin nahiv ilmine uzanan köklerine değinilmiştir. Nihayette de Risale-i Nur'un bütünlüğü içinde bu kapsamlı kavramların geniş perspektifi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Huruf-i meâni, ilim, mana-yı harfî, mana-yı ismî, odak kelime

TWO "FOCUS WORDS" OF RİSALE-I NUR: SELF ORIGINAL MEANING AND MEANING INDICATING THE AUTHOR

Abstract

From the concept of focus word of semantics, this article examines "self original meaning" and "meaning indicating the Author" which are among four main principles of wisdom of Bediüzzaman Said Nursi. First of all, it was pointed out that an approach lacking a holistic view is a big mistake by tracing the reasons that cause attribution of negative meaning to the concept of "self original meaning". Afterwards, the roots of these two focus words, which are related to syntaxology were mentioned. Ultimately, the broad perspective of these comprehensive concepts was tried to be presented in the entirety of Risale-i Nur.

Key Words

Letters of meanings, meaning indicating the Author, self original meaning, focus word

¹ İstanbul (saidiseri@gmail.com)

Gönderim Tarihi: 27.09.2018, Kabul Tarihi: 30.09.2018

Telifinin üzerinden neredeyse bir asır geçmiş olmasına rağmen Risale-i Nur'un ana metinleri ve kavramları üzerine ciddi ve nitelikli çalışmaların azlığı ülkemizin tefekkür dünyası açısından büyük bir kayıptır. Bu işin erbabı üzerine düşen vazifeyi ihmal ettiği hatta bazen bilerek terk ettiğinden bu iş şimdilik Kur'an'ın asrımıza bakan bu ab-ı hayat kaynağından feyiz alma çabasındaki bir kısım Nur talebelerinin çalışmalarıyla sınırlı kalmaktadır. Kanaatimce Risale-i Nur üzerine yapılması gereken öncelikli çalışmalardan biri de semantik açıdan bütüncül bir tarzda incelenmek suretiyle kavram haritasının aciliyetle ortaya konmasıdır.

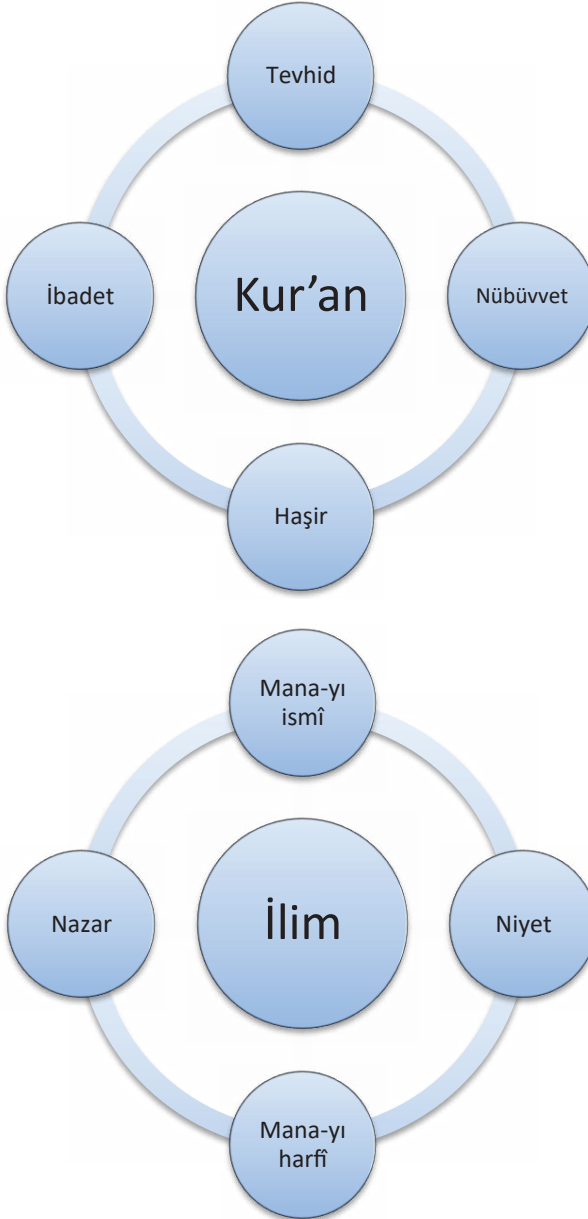
Risale-i Nur'da mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramları okuyucuların en fazla dikkatini çeken kelimelerin başında gelmektedir. Zira Bediüzzaman Said Nursi bu kelimeleri ilminin ana esasları arasında saymaktadır. Lakin bu kelimelerden mana-yı ismînin tanımına dair menfi bir anlayışın yaygınlığı da dikkat çekmektedir. Bu makalede öncelikle mana-yı ismî kavramına menfi bir mana yüklenmesine yol açan sebeplerin izi sürülerek Risale-i Nur'a bütüncül bakıştan yoksun bu negatif yaklaşımın ne derece büyük bir hata olduğu vurgulanmaktadır. Daha sonra bu iki odak kelimenin nahiv ilmine uzanan kökleri incelenmektedir. En nihayetinde de Risale-i Nur'da iman ve Kur'an hakikatlerinin beyanında bu iki odak kelimenin sahip olduğu geniş perspektif ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Terim, Odak Kelime ve Yüksek Odak Kelime

Ezeli kelamın dünya görüşünü tespit etmek için Kur'an semantiği üzerine çalışmalar yapan Izutsu bu dünya görüşünün teşekkülünde rol oynayan kelimelere "anahtar terim" (*key term*) demektedir. Misal olarak Allah, İslam, iman, kâfir, nebi, resul kelimelerini sıralamaktadır. Izutsu bütün anahtar terimleri önemli görmekle birlikte bazılarının daha önemli olduğunun altını çizmektedir. Anahtar kelimelerin merkezinde yer alan ve onların temel taşı mahiyetindeki kelimeleri de "odak kelime" (*focus word*) kavramıyla ifade etmektedir. "Çevre"deki anahtar kelimeleri odak kelimenin merkezinde toplayarak ve odak kelimeleri de "yüksek odak kelimeler" etrafında "bir"leştirerek anlam dünyası sistematize etmeye çalışmaktadır (Izutsu 2009, 32, 36).

Kur'an'ın başta belagat ve cezalet olmak üzere mu'cizelik yönlerini ispat etme azmiyle telif edilen Risale-i Nur'un da Kur'anî ve imanî birçok anahtar kelimeleri ve onlar içinde de odak kelimeleri vardır. Bu odak kelimelerin merkezinde de yüksek odak kelimeler yer almaktadır. Ezeli kelamın dört unsuru olan "tevhid", "nübüvvet", "haşır", "ibadet" odak kelimeleri "Kur'an" yüksek odak kelimesinin etrafında toplandığı gibi

“ilim” yüksek odak kelimesinin çevresinde ise “mana-yı harfî”, “mana-yı ismî”, “nazar” ve “niyet” odak kelimeleri bulunmaktadır. Zira Bediüzzaman bu kapsamlı kelimeleri kendi ilim seyrinin özü ve özeti olan dört kelime arasında saymıştır. *Katre* risalesindeki “Mâlum olsun ki, ben kırk senelik ömür seferinde ve otuz senelik ilim seyrinde dört kelime ile dört cümle tahsil etmişim. (...) Amma kelimelerden murad ise: ‘Mana-yı harfî, mana-yı ismî, niyet ve nazar’dır (Nursi 2010, 93)” ifadesi bu hakikatin beyanıdır.

Bediüzzaman'ın ilim dünyasının esasını teşkil eden bu dört odak kelimenin kendi makamında kıymeti vardır. Lakin bu kavramlara bütüncül yaklaşılmaması, geçtiği cümlelerdeki kayıtların ihmal edilmesi ve *Katre* risalesinin tercümesindeki önemli bir eksiklik gibi sebepler birçok kişinin mana-yı ismî kavramına Bediüzzaman'ın yüklediği manayı görememesine ve hatta menfi bir mana yüklemesine sebep olmaktadır. Oysa bu menfi yorum ciddi bir yanılıdır. Zira Bediüzzaman bu kavramların hem müsbet hem de menfi neticelerinin olabildiğini yani bir nevi kâinatın ve mevcudatın manevi kimyasını/genetiğini değiştirebildiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda bir sonraki başlıkta Bediüzzaman'ın aslında mana-yı ismîye yüklediği manayı örtebilen/gizleyen/perdeleyen kritik bir çeviri eksikliğine dikkat çekilmektedir.

Tercümelere Aslı Mananın Muhafazası

Mana-yı ismîye menfi bir mana yüklenmesinin önemli bir sebebi *Mesnevi-i Nuriye*'nin tercümesindeki kritik bir eksiklikten beslenmektedir. *Katre* risalesinde kâinata mana-yı harfîyle Allah hesabına nazar edilmesi gerektiği, mana-yı ismîyle sebepler gözüyle bakmanın ise hata olduğu vurgulanmıştır. Daha sonra her şeyin bir Cenab-ı Hakka bir de halka yani mahlûkata bakan iki yönü olduğuna dikkat çekilmiştir. Abdülmecid Nursi'nin tercümesinde bu iki yönün nasıl bağdaştırılacağını açıklayan kritik cümle "Halka bakan cihet, Hakka bakan cihete tenteneli bir perde veya şeffaf bir cam parçası gibi, altında Hakka bakan cihet-i isnadı gösterecek bir perde gibi olmalıdır" şeklinde çevrilmiştir. *Arabî Mesnevi-i Nuriye*'nin aslındaki cümlede yer alan mana-yı harfî ve mana-yı ismî kavramlarına ise bu çeviri cümlesinde yer verilmemiştir.

Bahsi geçen cümleyi Abdülkadir Badıllı "Kevne bakan yüze teveccüh ise yine mana-yı harfîyle olmalı. Ve hem Cenab-ı Hakk'a cihet-i nisbeti bulunan mana-yı ismîye bir unvan olarak olmalıdır" şeklinde, Ümit Şimşek de "Kâinata bakan yüzüne teveccüh, mutlaka mânâ-yı harfî ile ve onun Cenâb-ı Hakka nisbetini ifade eden yüzünün mânâ-yı ismîsine bir unvan şeklinde olmalıdır" tarzında tercüme etmiştir. Badıllı ve Şimşek'e ait her iki çeviride de -aslında olduğu gibi- mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramları yer almıştır. Bu cümlenin Arabî aslında ve Badıllı ile Şimşek'in çevirilerinde Bediüzzaman'ın mana-yı ismîye kâinatın Cenab-ı Hakka bakan yüzünün görülmesi çerçevesinde müsbet bir mana yüklediği aşikârdır. Aşağıdaki tabloda asıl metin ile üç çevirinin karşılaştırılması yapılmıştır.

المثنوي العربي النوري	Abdülmeccid Nursi'nin Tercümesi (Nursi, 1998e)	Abdülkadir Badıllı'nın Tercümesi (Nursi, 2010)	Ümit Şimşek'in Tercümesi (Nursi, 2009)
اعلم أي حصلت في أربعين سنة في سفر المعمر ، وثلاثين سنة في سير المعلم: أربع كلمات ، وأربع جمل. سيحيء تفصيلها. أشير هنا إلى الإجمال	Kırk sene ömrümde, otuz sene tahsilimde yalnız dört kelime ile dört kelâm öğrendim; tafsilen beyan edilecek- tir. Burada, yalnız icma- len işaret edilecektir.	Mâlum olsun ki, ben kırk senelik ömür seferinde ve otuz senelik ilim seyrinde dört kelime ile dört cümle tahsil etmişim. Burada şimdi icmaline işaret edip tafsili âtiyen gelecektir.	Kırk senelik ömür seferi ile otuz senelik ilim seyahatinde elime dört kelime ile dört cümle geçmiş bulunuyor. Tafsili sonra gelecektir; burada kısaca işaret ediyorum.
أما الكلمة فهي : المعنى المحرفي ، والمعنى الاسمي ، والمنية ، والمنظر أعني: أن المنظر إلى ما سواه تعالى ، لا بد أن يكون بالمعنى المحرفي وبحسابه تعالى ، وأن المنظر إلى المكائنت بالمعنى الاسمي أي بحساب الأسباب خطأ	Kelimelerden maksat, mânâ-yı harfî, mânâ-yı ismî, niyet, nazar'dır. Şöyle ki: Cenâb-ı Hakkın mâsivâsına, yani kâinata mânâ-yı harfî ile ve Onun hesabına bakmak lâzımdır. Mânâ-yı ismi ile ve esbab hesabına bakmak hatâdır.	Amma kelimelerden murad ise: "Mana-yı harfî, mana-yı ismî, niyet ve nazar"dır. Yani masiva-yı İlahiyeye nazare dildiği zaman, mana-yı harfî ve Allah hesabına olmalıdır. Eğer kâinata mana-yı ismiy- le, yani esbab hesabına nazar edilirse hatadır.	Kelimeler: mana-yı harfî, mânâ-yı ismî, niyet, nazar. Yani Allah Tealâdan başkasına bakıldığı vakit, mutlaka mânâ-yı harfî ile ve Onun hesabına bakıl- malıdır. Yoksa, kâinata mânâ-yı ismî ile, yani sebebler namına bak- mak hatâdır.
ففي كل شيء وجهان: وجه إلى الحق ، ووجه إلى المكون. فالمتوجه إلى الموجه المكوني لا بد أن يكون حرفياً وعنواناً للمعنى الاسمي الذي هو جهة نسبتته إليه تعالى؛	Evet, her şeyin iki ciheti vardır. Bir ciheti Hakka bakar, diğer ciheti de halka bakar. Halka bakan cihet, Hakka bakan cihete tenteneli bir perde veya şeffaf bir cam parçası gibi, altında Hakka bakan cihet-i isnadı göste- recek bir perde gibi olmalıdır.	Binaenaleyh, her şeyde iki vecih vardır. Biri hakka, diğeri kevne bakar. Kevne bakan yüze teveccüh ise yine mana-yı harfiyle ol- malı. Ve hem Cenab-ı Hakk'a cihet-i nisbeti bulunan mana-yı ismiye bir unvan olarak olmalıdır.	Evet, her şeyin iki yüzü vardır. Bir yüzü Hakka, diğeri kâinata bakar. Kâinata bakan yüzüne teveccüh, mutlaka mânâ-yı harfî ile ve onun Cenâb-ı Hakka nisbetini ifade eden yüzünün mânâ-yı ismisine bir unvan şeklinde olmalıdır.

المثنوي العربي النوري	Abdülmeccid Nursi'nin Tercümesi (Nursi, 1998e)	Abdülkadir Badıllı'nın Tercümesi (Nursi, 2010)	Ümit Şimşek'in Tercümesi (Nursi, 2009)
مثلاً: لا بد أن يرى المنعمه مرأةً للإنعام ، والموسائطُ والأسبابُ مرابياً لتصرف المقدرة..	Binaenaleyh, nimete bakıldığı zaman Mün'im, san'ata bakıldığı zaman Sâni, esbaba nazar edildiği vakit Müessir-i Hakikî zihne ve fikre gelmelidir.	Meselâ ni'meti, in'amın bir ayinesi olarak görmek; vesait ve esbabı da tasarruf-u kudretin perde ve ayineleri olarak bilmek lâzımdır.	Meselâ, nimet herhalde in'amın bir aynası olarak, vasita ve sebebler de İlâhî kudretin tasarrufuna aynalar olarak görülmelidir.
وكذا ، إن المنظر ، والنية يعبران ماهيات الأشياء ، فيقلبان المسيئات حسناً . كما يقرب الإكسير المتراب ذهباً ، كذلك تقلب النية المحركات المعادية عبادات . والمنظر يقرب علوم الأكوان معارف المهية.. فإن نظر بحساب الأسباب والموسائط فجهالات ، وإن نظر بحساب الله فمعارف المهية..	Ve keza, nazar ile niyet mahiyet-i eşyayı tağyir eder. Günahı sevaba, sevabı günaha kalbeder. Evet, niyet âdi bir hareketi ibadete çevirir. Ve gösteriş için yapılan bir ibadeti günaha kalbeder. Maddiyata esbab hesabıyla bakılırsa cehalettir. Allah hesabıyla olursa mârifet-i İlâhiyedir.	Hem niyet ve nazar ikisi eşyanın mahiyetlerini değiştirip seyiyatı hasenata tebdil ederler. Nasıl ki, iksir, toprağı altına kalbeder, öyle de: niyet dahî adi hareketi ibadetlere çevirir. Hem nazar, fûnûn-u ekvanı maarif-i İlahiyeye kalbedebilir. Demek, esbab ve vesait hesabına nazar olursa, muzaaf cehaletlerdir. Eğer Allah hesabına olursa maarif-i İlahiye olur.	Nazar ve niyet ise, eşyanın mahiyetini değiştirir ve günahları sevaba dönüştürür. Tıpkı toprağı altına çeviren bir iksir gibi, niyet sıradan hareketleri ibadete çevirir. Nazar da kâinata dair bilgileri İlâhî maarif haline getirir. Bu bilgilere eğer sebebler ve vasıtalar hesabına bakılırsa hepsi cehalet olur; Allah hesabına bakıldığı takdirde ise maarif-i İlâhiye halini alır.

Ehl-i Tahkik Bir Nur Talebesi: Refet Barutçu

Risale-i Nur'da karşılaştığı mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramlarını daha iyi/doğru anlamak isteyen Refet Barutçu birçok merak ettiği mesele gibi bu hakikati de bir mektupla üstadı Bediüzzaman'a sormuştur. Barutçu'ya 20 Haziran 1934 Çarşamba ulaşan cevap mektubu ehemmiyetine binaen hem *Barla Lahikası* hem de *Lem'alar*'ın -meraklı talebelerin suallerine cevapların yer aldığı- On Altıncı Lem'a'sına derc edilmiştir. Bu mektupta mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramları ayna temsiliyle şöyle izah edilmektedir:

“Senin ikinci sualin olan, mânâ-yı ismî ile mânâ-yı harfinin bahsi ise, ilm-i nahvin umum kitapları başlarında o mesele izah edildiği gibi ilm-i hakikatın Sözler ve Mektuplar namındaki risalelerinde temsilâtla kâfi beyânât vardır. Senin gibi zekî ve müdakkik bir zâta karşı fazla izahat fazla oluyor. Sen âyineye baksan, eğer âyineyi şişe için bakarsan şişeyi kasden görürsün, içinde Re’fet’e tebeî, dolayısıyla nazar ilişir. Eğer maksad, mübarek sîmanıza bakmak için âyineye baktın, sevimli Re’fet’i kasden görürsün. فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ dersin. Âyine şişesi tebeî, dolayısıyla nazarın ilişir. İşte birinci sûrette âyine şişesi mânâ-yı ismîdir. Re’fet mânâ-yı harfi oluyor. İkinci sûrette âyine şişesi mânâ-yı harfidir, yani kendi için ona bakılmıyor, başka mânâ için bakılır ki akistir. Akis mânâ-yı ismîdir. Yâni دَلَّ عَلَى مَعْنَى فِي نَفْسِهِ olan târif-i isme bir cihette dahildir. Ve âyine ise دَلَّ عَلَى مَعْنَى فِي غَيْرِهِ olan harfin târifine mâsadak olur. Kâinat nazar-ı Kur’ânî ile bütün mevcudatı huruftur, mânâ-yı harfiyle başkasının mânâsını ifade ediyorlar. Yâni, esmâsını, sîfâtını bildiriyorlar. Ruhsuz felsefe ekseriya mânâ-yı ismiyle bakıyor, tabiat bataklığına saplanıyor. (Nursi 1998c, 163-164; Nursi 1998a 189-190)”

	Şişe		Akis	
Birinci Suret	Kasdî	Mana-yı ismî	<i>Tebeî</i>	<i>Mana-yı harfî</i>
İkinci Suret	<i>Tebeî</i>	<i>Mana-yı harfî</i>	Kasdî	Mana-yı ismî

Mektuptaki temsil analiz edildiğinde mana-yı ismî ve mana-yı harfiye dair şu hükümlere varılabilir:

1- İki türlü bakış vardır: kasdî ve tebeî. Birincisi odak noktasına yoğunlaşan, net bakıştır. İkincisi ise odak ötesine yönelik, flu (bulanık) bakıştır.

2- Temsildeki kasdî bakışlar mana-yı ismînin, tebeî bakışlar da mana-yı harfinin unvanıdır.

3- Kasdî ve tebeî bakışlar bir bütünlük içinde gerçekleşir. Biri varsa diğeri de mutlaka vardır.

4- Mana-yı ismî ile mana-yı harfî de bir bütünlük oluşturur ve ayrı düşünülemez.

5- İki türlü odaklanma vardır: Birincisi aynanın şişesine (maddesine) odaklanıştır. İkinci odaklanma ise aynanın aksinde (derinliğinde) tebessüm eden sevimli surete bakıştır.

6- Bakışın odak merkezleri değişince kasdî ve tebeî bakışlar da yer değiştirir.

7- Mana-yı ismî ile mana-yı harfî de bakışa göre değişir. Bakışın odak noktaları değiştiğinde onlar da eş güdümlü ve senkronize yer değiştirir.

8- Hatalı olan birinci suretteki odaklanmadır. Şişeye odaklanıldığında aynanın derinliğindeki akis flulaşır hatta görülmez. Normal şartlarda –aynayı temizlemek gibi özel bir amaç olmadığı takdirde– aynanın şişesine/camına odaklanılmaz.

9- Masiva yani kâinatın maddesine/mülküne odaklanma hatalı olan yaklaşımdır. Mülke kasdî olarak, mana-yı ismîyle odaklanıldığında melekût tebeîleşir, mana-yı harfîyle netliğini kaybeder, belki tamamen inkârına kapı açar. Dinsiz felsefenin bakışı bu merkezdedir.

10- Doğru olan ikinci suretteki odaklanmadır. Aynanın derinliğindeki akse odaklanıldığında insanın (Refet'in) cemal-i sureti görülür. Şişeye/cama bakış ise flulaşarak görüntü netliğini bozmayacak bir hâl alır.

11- Kâinata tebeî olarak mana-yı harfîyle bakmak doğru ve istikametli olanıdır. Böylece kasdî olarak mana-yı ismîyle melekûta ve Esmâ-i Hüsna'ya odaklanan bir bakış gerçekleşir. Kur'anî bakış bu merkezdedir.

12- Birinci suret/odaklanma hem mana-yı harfî hem de mana-yı ismînin menfi yorumudur ki felsefî bakıştır. İkinci suret/odaklanma ise her iki mananın da müsbet renge bürünmüş hâlleridir ki Kur'anî ve imanî bakıştır.

Kelime, Mana, İsim, Harf, Huruf-i Mebâni ve Huruf-i Meâni

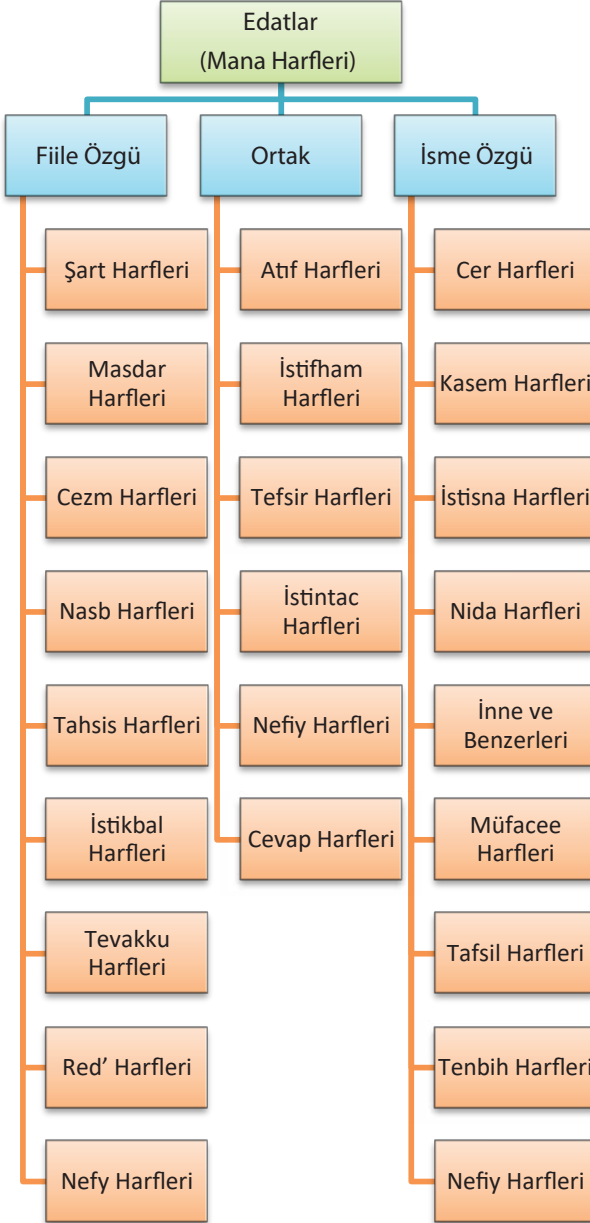
Dil soyut düzlemde sayısız unsurları özünde barındıran mürekkep bir mekanizma iken somut düzlemde ise herhangi bir mana ya da fikri taşıyan cümlelerden meydana gelmektedir. Cümleler kelimelerden, kelimeler de kendi içinde isim, fiil ve bu ikisini birbirine bağlayan edatlardan oluşmaktadır (Kaçar 2012, 164).

Mana "demek istemek, kastetmek" anlamındaki any (inayet) kökünden mimli masdar veya ism-i mef'ûl (ma'nî-ma'nâ) olup "denilmek istenen, kastedilen şey" demektir. Buna göre mana lafızların tasvir ettiği, yöneldiği veya lafızlarla anlatılmak istenen, onlarla anlaşılan şeydir. Nahiv ilminde lafzın mukabili olarak kullanılan mana "sözle anlatılmak istenen şey" (maksad, medlûl) olarak tanımlanmıştır (Şensoy 2003, 555).

Kelime ise "yaralamak, tesir etmek" anlamına gelen "kelm" kökünden türetilmiş olup nahivde "bir manaya delalet eden lafız" demektir. Ragıb İsfahani'ye göre nahivde isim, fiil, harf ve edat türünden tekil lafızlara kelime denilmektedir. Kelime eğer

zaman sîgasıyla alakalandırılmadan bir manaya delalet ediyorsa “isim”, bir zaman sîgasına bağlıysa “fiil”, tek başına bir anlam taşıyorsa “harf”tir (Sinanoğlu 2002, 212).

Harf –dilcilere göre– “taraf, uç, yan; zirve, tepe” anlamında sözün de ucu/parçası manasına gelen, yalnız başına bir mana ifade etmeyen ancak fiil veya isimle birlikte kullanıldığında bir anlam kazanan kelime türüdür. Harfler “huruf-i mebnî” (hece harfleri) ve “huruf-i meâni” (edatlar) olarak ikiye ayrılmıştır. Arapçada mana (meâni)

harfleri نعم/ثم/هل/ان/من gibi harflerdir (Akgül 2013, 102). Hece harfleri kelimeleri oluşturan alfabe harfleri iken mana harfleri isim, fiil ve harf taksimine dâhil kelime kategorisi olup tek başına anlamları olmayan ancak söz dizimi içinde isim ve fiillerle birlikte mana ifade eden ve edat adı verilen kelime çeşididir (Şensoy 2003, 556).

Mana harflerine isimleri fiillere bağladıkları veya fiillerle isimler arasında anlam ilişkisi kurulmasında vasita görevi yaptıkları için “rabt harfleri” (bağlaç) ve “edevât” adı da verilir. Bu harflerin cümle içinde gördükleri fonksiyona göre birçok çeşidi vardır: cer, atf, nasb, cezm, istifham, cevap, istisna, nida, şart, teşbih, tevkid, tenbih, masdar, kasr, istikbal, sıla, talep, nefy, nehy, emir, tahzîz-tendîm-arz, ta'lîl, temennî, tereccî, ta'rif vb. (Durmuş 1997, 163).

Mana harflerinin cümle içindeki fonksiyonu veya manaları yönüyle yahut harflerinin sayısına göre kategorize edildiğini belirten Akgül bu harfleri isme, fiile ve her ikisine eklenme özelliklerine göre (şekilde görüldüğü üzere) şematize etmiştir (Akgül 2013, 103).

Huruf-i meani ifadesini terim olarak ilk kullanan nahiv âliminin Sibeveyh olduğu söylenmektedir. Ancak nahiv, belagat, tefsir, fıkıh usulüne dair yazılmış kitaplarda yer alan mana harfleri hakkında müstakil pek çok eser de kaleme alınmıştır. İnce manalar, beyan nükteleri, üslup hususiyetleri büyük ölçüde huruf-i meâniye dayandığı için bunların üzerinde özellikle durulmuş; tefsir ve belagat âlimleri bu harflerin asli ve fer'i manalarını, nahiv âlimleri kullanılış biçimlerini, felsefe ve mantık âlimleri önerme ve hükümlerdeki fonksiyonlarını, fıkıh usulü âlimleri de fıkha konu olan meselelerin delil ve hükümleri bakımından naslar üzerinde icra ettiği önemli işlevleri cihetleriyle bu harfleri incelemişlerdir (Akgül 2013, 104).

Risale-i Nur'da Mana-yı İsmî ve Mana-yı Harfî

Mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramları lafız olarak olmasa bile asıl ve hakikat itibarıyla Kur'an'dan devşirilmiştir. Bu kavramlar Kur'anî bir perspektifle kâinatı tefekkür ettirip Esmâ-i Hüsnâ'yı keşfetmeyi sağlayan bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bediüzzaman bu hakikatin Kur'an'daki on farklı metodunu ve bunun mucizelik derecesine çıktığını Yirmi Beşinci Söz'ün İkinci Şule'sinde beyan etmiştir. Eserden fiile ve esmaya, sanattan tezgâha, tafsilden icmale, maddeden manaya, kesretten vahdete, mülkten melekûta, sebepten müsebbibe, dünyadan ahirete, cüz'iyetten külliyete, tehditten rahmete tefekkürî birçok yol açtığı misalleriyle izah edilmiştir. Buna binaen Risale-i Nur'da bu iki kavramın içinin çok güçlü bir şekilde doldurulduğunun altını çizmek gerekir (İşeri, 2013).

Bediüzzaman "Cenâb-ı Hakka hamdler, şükürler olsun ki, mesâil-i nahviyeden isim ile harf arasındaki mânevî fark ile çok mühim meseleleri bana öğretmiştir (Nursi, 1998e, 181)" ifadesiyle öncelikle mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramlarının İslam düşüncesindeki köklerini işaret etmiştir. Eserlerinde bu iki kavramı kullandığı yerlerde ne tür manalar yüklediğinin ipuçlarını da cümlelerine serpiştirmiştir. Aşağıdaki tablo Risale-i Nur'da bu kavramlara yüklenen manaların zenginliği hakkında genel bir fikre sahip olmak için oluşturulmuştur.

Mana-yı İsmî	Mana-yı Harfî
<ul style="list-style-type: none"> • İsim gibi müstakil ve maksud-u bizzat cihetiy-le bakmak • Mevcudata mevcudat hesabına bakmak • Kendine bakan vecih • Kâinatı kâinat hesabına istihdam • Hiçbir fâil, Hâlık ile bağlı olmayıp müstakil-i bizzat nazarı • Müstakil bir “ağa” nazarı • Birer menba-ı feyiz ve güneşin ziyasından bir fikre göre istihale etmiş lâmbanın nuru gibi birer maden-i nur nazarı • “Ne kadar güzeldir” denilmesi • “Ne güzel yapılmış” a bedel “Ne güzeldir” denilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Harf gibi gayrın manasını izah için bir âlet, bir hâdim olmak • Mevcudata Sâni hesabına bakmak • Cenab-ı Hakka bakan vecih • Kâinatı Halıkının hesabına istihdam • Cenab-ı Hakkın azametine bir âlet nazarı • Gayre bir hâdim ve bir âlet sıfatı • Ayine güneşin ziyasını neşrettiği gibi birer mâkes-i tecellî nazarı • “Ne kadar güzel yapılmış” denilmesi • “Ne kadar güzel yapılmış; ne kadar güzel bir surette Sâniinin cemâline delalet ediyor” denilmesi • Manası kendinde olmayan ve başkasının manasını gösteren • İstidlâl için tebeî bir nazar • Sâni ve nizâm-ı hakikîye istidlâl keyfiyeti

Bediüzzaman Kur’an’ın bir özelliğinin de “büyük bir Kur’an” mahiyetindeki kâinatın “en âli bir müfessiri” ve “en beliğ bir tercümanı” olduğuna dikkat çekmiştir (Nursi 1996, 121-122). Kâinat adeta Kur’an gibi (Kur’anî nazarla) okunmalıdır. Zira biri teşriî biri de tekvinî olmak üzere Allah’ın ayetlerini ders vermektedir. Kâinata bu perspektiften bakıldığında zamanın yapraklarında nakşedilen varlıklar manalı kelimelere dönüşmektedir. Kur’an, nazarları varlık kelimelerinden manaya ve oradan da yaratıcıya yöneltirken dinsiz felsefe ise varlıkları anlamsız kabul ederek onların sadece maddî şekil, suret ve özelliklerine odaklanmaktadır.

Kâinata ve varlıklara anlam yüklemekte aşırılıkların bir tarafında dinsiz felsefenin ifratı varken diğer tarafında ise bir kısım tasavvuf yollarının tefriti yer almaktadır. Allah’ın yakınlığı sırrına erişmek (huzur-i daimi) düşüncesiyle vahdetü’l-vücut yolunu takip edenler kâinatın varlığını hayal derecesine indirirken (idama mahkûm etme) vahdetü’ş-şuhudu benimseyenler ise varlığı unutmayı, düşünmemeyi (nisyan-ı mutlak hapsine atma) esas almışlardır. Oysa Kur’an’ın tefekküre davet eden ayetleri zerrelere güneşlere her şeyden Allah’a ulaştıran yolları ders vermektedir. Bediüzzaman “umumi ve cadde-i kübra” olarak nitelendirdiği bu Kur’anî yaklaşımı mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramları çerçevesinde şöyle izah etmektedir:

“Belki, idamdan ve hapisten gayet zâhir olarak Kur’ân affettiğinden, o da sarf-ı nazar edip ve mevcudatı kendileri hesabına hizmetten azlederek Fâtır-ı Zülcelâl hesabına istihdam edip Esmâ-i Hüsnâsının mazhariyet ve âyinedarlık vazifesinde istimal

ederek, mânâ-yı harfî nazarıyla onlara bakıp, mutlak gafletten kurtulup huzur-u damîye girmektir; her şeyde Cenâb-ı Hakka bir yol bulmaktır. Elhasıl, mevcudatı mevcudat hesabına hizmetten azlederek, mânâ-yı ismiyle bakmamaktır (Nursi 1996, 441)."

Kâinata ve mevcudata Esmâ-i Hüsna'nın tecellilerini gösteren, öğretene ve sevdiren İlahi mektuplar olarak bakılırsa bu "hikmet", "ilim" ve "iman" olmaktadır. Eğer mevcudata sadece kendi maddi özelliklerine odaklanarak nazar edilir ve yaratıcısına bakan yönleri görülmezse –ne kadar detaylı "bilgi" toplanırsa toplansın– bu ancak "küfür" ve "cehl-i mürekkeb"i netice vermektedir (Nursi 1998e, 181).

Bediüzzaman varlık tasavvurunda dünyanın (dolayısıyla kâinatın) Cenab-ı Hakkın Esmâ-i Hüsna'sına, ahirete ve kendisine bakan üç yüzü olduğuna dikkat çeker (Nursi 1996, 571). İnsan dünyanın üçüncü yüzüne odaklanırsa birinci ve ikinci yüzlerini görmekte zorlanır hatta inkârına kadar da gidebilir. Buna binaen kâinatın melekûtu denilen birinci ve ikinci yüzlerini mana-yı ismîyle görebilmek ve her şeyi Rabbanî mektuplar manasında okuyabilmek için mülk denilen üçüncü yüze mana-yı harfîyle bakmak gerekmektedir.

Bediüzzaman bir harfin kendisini ancak bir harf kadar gösterdiği halde yazarını ise birçok vasıflarıyla tarif ettiğine dikkat çeker. Bu hakikate binaen varlıkların da kendilerine bakan yüzüyle bir harf gibi, yaratıcılarına bakan yüzüyle ise bir kaside gibi anlam kazandığını şöyle dile getirmiştir: "Kudret-i ezeli kitabından olan bir masnu, kendi nefisine kendi cirmi kadar ve bir vecihle delâlet eder, ama Nakkaş-ı Ezelîye pek çok vücutla delâlet eder. Ve kendisine tecellî eden esmâdan uzun bir kasideyi inşâd eder (Nursi 1998e, 200; ayrıca bkz. Nursi 1996, 270)."

Bediüzzaman mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramlarını varlık kategorileri açısından da ele almıştır. Yaratılmış olan küçük-büyük hiçbir varlığın zati itibarıyla (mana-yı ismî bakışıyla) ne kendine ne de başka bir varlığa zerrece kaynaklık edemeyeceğini vurgulamıştır. Bununla birlikte küçük-büyük her varlık ilahi bir sanat ve rabbani bir mektup olması yönüyle (mana-yı harfî bakışıyla) ise yaratıcısından mesajlar taşıdığını şöyle ifade etmiştir:

"Evvence beyan edildiği gibi, hiçbir şey, bir zerreye bile mânâ-yı ismiyle masdar olamaz. Amma bir zerre, mânâ-yı harfîyle semânın yıldızlarına mazhar olur. Yalnız gaflet ile o zerrenin masdar olduğu zannıyla bakıldığından, san'at-ı İlâhiyeyi tâğûfî bir tabiata mal ederler (Nursi 1998e, 74)."

Yaratıcının (Halıkın) varlığı “zorunlu”dur, yaratıkların (mahlûkun) varlığı ise “mümkün”dür. Zorunlu varlık (vacibü'l-vücut) yokluğu düşünülduğünde çelişkiye düşülen varlıktır. Mümkün varlık (mümkünü'l-vücut) ise yokluğu ya da varlığı düşünülduğünde çelişkiye düşülmeyen varlıktır (Bircan 2010, 130, 131). Mümkün varlık zati itibarıyla varlığı gerekmeden ve imkânsız da olmayandır. Mümkün varlık bir nedene, illete muhtaç olan varlıktır. Buna binaen mümkün varlığın zati itibarıyla var olması imkânsızdır Her mümkünün varlığı zorunlu varlığı gerektirir (Bircan 2010, 148, 149). Başka bir ifadeyle mümkün varlık “mazhar” ve zorunlu varlık ise “masdar”dır. Buna binaen mazhara mana-yı harfiyle bakılırsa masdar da mana-yı ismîyle anlaşılır. Kâinata, eşyaya, mümkünata sermedi bir vücudun ve baki esmanın sabit gölgeleri olarak görmek manasındaki bu bakışı Bediüzzaman bir mektubunda şöyle izah edilmiştir:

“Çok Sözlerde izah ettiğimiz gibi, her şey, mânâ-yı ismiyle ve kendine bakan vecihte hiçtir; kendi zâtında müstakil ve bizatihî sabit bir vücudu yok. Ve yalnız kendi başıyla kaim bir hakikati yok. Fakat Cenâb-ı Hakka bakan vecihte ise, yani mânâ-yı harfiyle olsa, hiç değil. Çünkü onda cilvesi görünen esmâ-i bâkiye var. Mâdum değil; çünkü sermedî bir vücudun gölgesini taşıyor. Hakikati vardır, sabittir, hem yüksektir. Çünkü mazhar olduğu bâki bir ismin sabit bir nevi gölgesidir (Nursi 1998d, 63).”

Mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramlarının nefis terbiyesine bakan yönleri de vardır. Nefsin Rabbini tanımak istememesi, İlahına karşı isyan hislerine kapılmasında kendine ve yaratıcısına bakışındaki tenakuzun önemli bir tesiri vardır. Nefis kendisinin mana-yı ismîyle fani ve madum olduğunu, mana-yı harfiyle ise vücud ve beka kazandığını idrak ettiğinde isyankarane tavrından uzaklaşıp terbiye kıvamını yakalar. Bediüzzaman hakikate ulaştıran en kısa, güvenli ve geniş bir maneviyat yolunun son adımı (hatvesi) olarak nefis terbiyesinin bu en kritik aşamasını şöyle beyan etmiştir:

“Nefis kendini serbest ve müstakil ve bizzat mevcut bilir. Ondandır, bir nevi rububiyet dâvâ eder; mâbuduna karşı adâvetkârâne bir isyanı taşır. İşte, gelecek şu hakikati derk etmekle ondan kurtulur. Hakikat şöyledir ki: Her şey, nefsinde mânâ-yı ismiyle fânidir, mefkuttur, hâdistir, mâdumdur. Fakat mânâ-yı harfiyle ve Sâni-i Zülcelâlin esmâsına âyinedarlık cihetiyle ve vazifedarlık itibarıyla şahittir, meşhuddur, vâciddir, mevcuttur (Nursi 1996, 440).”

Kâinat ile olduğu gibi insanlarla ve özellikle de kâmil insanlarla muhatabiyetin ubudiyet sırrı korunarak sağlanması da mana-yı îsmî ve mana-yı harfî bakışlarının yerli yerince kullanılmasına bağlı olmaktadır. Bir insanın ahlaki güzellikleri, şahsi kemalatı ve zati yeteneklerine odaklanarak mana-yı ismîyle onu sevmenin Allah ve

peygamber sevgisine perde teşkil ettiğini vurgulayan Bediüzzaman mana-yı harfîyle Allah namına ve Esmâ-i Hüsna'sının tecellilerinin bir aynası yönüyle teveccühün ise muhabbetullahâ vesile olduğunu belirtmektedir (Nursi 1998d, 434-435). Hatta türbelere karşı sergilenen, meşru muhabbet ve hürmeti aşan, adeta kabirde yatan kişiyi zatında müstakil kudret ve tasarruf sahibi gibi tasavvur etmeyi netice veren cahilâne takdisin tehlikesine de dikkat çekmektedir. Bediüzzaman bu aşırılığı da mana-yı harfî ve mana-yı ismî bakışının hatalı bir tarzda istimaline dayandırmaktadır (Nursi 1998d, 355).

Bediüzzaman İslamiyet ile Hristiyanlık arasındaki en büyük fark olan tevhid ve teslis inançlarını da bu odak kelimeler çerçevesinde açıklamaktadır. Tevhid inancı sebeplere hakiki tesir vermemeyi iktiza ettiği için kâinata mana-yı harfîyle ve her şeyin illet-i tammesi olan Vacibü'l-vücuda da mana-yı ismîyle nazar edilmesini gerektirmektedir. Tahrif edilmiş Hristiyanlık ise teslis ve ruhbanîyet gibi bozuk esaslarıyla varlıklara mana-yı ismî nazarıyla baktırdığı için ilah tasavvuru da mana-yı harfîleşmekte ve şirke davetiye çıkarmaktadır (Nursi 2012, 628).

Mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramlarını çok geniş bir perspektifte yorumlayan Bediüzzaman'ın en dikkat çekici tefekkürlerinden biri de kelimeler ile felsefenin istidlalleri arasındaki farkı bu kavramlarla ortaya koymasıdır. Kelamcıların felsefi meselelerde sıradan ve zayıf telakki edilen kâinat tefekkürleri ve istidlallerinin ilahiyat alanında demirden daha sağlam oluşunun sebebini şöyle izah etmiştir:

"Kavâid-i mukarrerendir ki, 'Mânâ-yı harfî, kastî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz. Ve o mânâ-yı harfinin inceliklerine tetkikat yapılamaz. Fakat mânâ-yı ismî, sâdık, kâzîp her hükme mahal olur.' Bu sırra binaendir ki mânâ-yı ismîyle kâinata bakan felâsifin kitaplarında kâinata âit hükümler, nefsülemirde örümceğin nescinden zayıf ise de, zahire göre daha muhkem görünüyor. Ehl-i kelâm, felsefî meselelerde ve ulûm-u kevnîyeye mânâ-yı harfîyle, istidlâl için tebeî bir nazar ile bakıyor. Hattâ şemsin sirac olması, arzın beşik, cibâlin evlad olması, ehl-i kelâmın müddealarını ispata kâfidir. Hattâ ehl-i kelâmın reyleri, hiss-i umumîye ve tearüf-ü âimme mutabık olduktan sonra, vakıa mutabık olmasa bile onların müddeâsına zarar vermez ve tekzibe de müstehak olmazlar. Bunun içindir ki, ehl-i kelâmın reyleri mesâil-i felsefiyede ednâ ve zayıf görünür. Amma mesâil-i İlâhiyede demirden daha metindir (Nursi 1998e, 200)."

Sonuç

Mana-yı ismî ve mana-yı harfî Risale-i Nur'un iki önemli odak kelimesidir. Bediüzzaman bu kapsamlı kelimeleri kendi ilim seyrinin özü ve özeti olan dört kelime arasında saymıştır. Her iki kelimenin de kendi makamında kıymeti vardır. Lakin bu kelimelere bütüncül yaklaşılması, geçtiği cümlelerdeki kayıtların ihmal edilmesi ve *Katre* risalesinin tercümesindeki önemli bir eksiklik gibi sebepler birçok kişinin mana-yı ismî kavramına Bediüzzaman'ın yüklediği manayı görememesine ve hatta menfi bir mana yüklemesine sebep olmaktadır.

Bediüzzaman mana-yı ismî ve mana-yı harfînin hem müsbet hem de menfi neticelerinin olabildiğini, bu iki kelimenin de -niyet ve nazar gibi- kâinatın ve mevcudatın manevi kimyasını/genetiğini değiştirebildiğini vurgulamıştır.

Risale-i Nur'da karşılaştığı mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramlarını daha iyi/doğru anlamak isteyen Refet Barutçu gibi tüm Nur talebeleri bu kavramları Külliyat'ın bütünlüğü içinde incelemeli, araştırmalı ve kâinat tefekkürünün esas haline getirmelidir. Ayrıca bu iki odak kelimenin daha nitelikli bir şekilde yorumlanabilmesi için başta nahiv olmak üzere belagat, tefsir, fıkıh gibi İslam düşüncesindeki kökleri de detaylı olarak araştırılmalıdır.

Mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramları asıl itibarıyla Kur'an'dan devşirilmiştir. Bu kavramlar Kur'anî bir perspektifle kâinatı tefekkür ettirip Esmâ-i Hüsnâ'yı keşfettirmeyi sağlayan bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bu bakış açısı eserden fiile ve esmaya, sanattan tezgâha, tafsilden icmale, maddeden manaya, kesretten vahdete, mülkten melekûta, sebepten müsebbibe, dünyadan ahirete, cüz'iyetten külliyete, tehditten rahmete çok geniş bir tefekkür yolunu açmaktadır.

Mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramlarını çok geniş bir perspektifte yorumlayan Bediüzzaman varlık tasavvurundan kâinatı Kur'an gibi okumaya, nefis terbiyesinden kâmil insanlara hürmete, felsefe ile kelamın istidlal yaklaşımlarından İslamiyet ile Hristiyanlık arasındaki itikadî farklılıklara varıncaya kadar birçok meseleyi bu odak kelimelerle izah etmiştir.

Kaynakça

1. Akgül, Yusuf. "Serahsî'nin 'Usul'ü' Çerçevesinde Bazı Harflerin/Edatların Fıkıhtaki Anlamları". *Diyanet İlmî Dergi* 49, 2 (2013): 99-121.
2. Bircan, Hasan Hüseyin. *İbn Sînâ'da Tanrı Evren İlişkisi ve Şehristânî'nin Ona Yönelttiği Eleştiriler*. Van: Bilge Adamlar, 2010.
3. Durmuş, İsmail. "Harf". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16: 158-163. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
4. İşeri, Mustafa Said. "Kur'ân'ın Esmâ-i Hüsnâ Taliminden Risale-i Nur'a Yansımalar". *Köprü* 122 (Bahar 2013): 37-45.
5. Izutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Allah-İnsan: İslam Düşüncesinde Islah*. trc. Süleyman Ateş. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2009.
7. Kaçar, Halil İbrahim. "Arapça'da Meânî (Semantik) Açısından Atıf (Bağlama) Edatları". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16, 2 (2012): 163-191.
8. Nursi, Bediüzzaman Said. *Arapça Mesnevî-i Nurî Tam Tercümesi*. trc. Ümit Şimşek. İstanbul: Nesil Yayınları, 2009.
9. _____. *Barla Lahikası*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1998a.
10. _____. *Eski Said Dönemi Eserleri*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2012.
11. _____. *İşaratü'l İ'caz*. trc. Abdulmecid Nursi. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1998b.
12. _____. *Lem'alar*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1998c.
13. _____. *Mektubat*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1998d.
14. _____. *Mesnevî-i Nuriye*. trc. Abdulmecid Nursi. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1998e.
15. _____. *Mesnevî-i Nuriye*. trc. Abdulkadir Badıllı. İstanbul: İttihad Yayınları, 2010.
16. _____. *Sözler*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1996.
17. Sinanoğlu, Mustafa. "Kelime". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25: 212-214. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
18. Şensoy, Sedat. "Mana". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27: 555-557. Ankara: TDV Yayınları, 2003.